

теми знань, а й у самому процесі пошуку, отримання цих результатів, формування пізнавальної самостійної діяльності студентів, розвитку їх творчих здібностей [1].

Висновки. Таким чином, місце консультації у навчальному процесі визначається якістю засвоєння навчальної програми студентами. Разом з тим, консультація – це не тільки засіб компенсації недоробок, а й складова процесу навчання, органічно пов'язана з вивченням нового матеріалу, його осмисленням, закріпленням і застосуванням.

Зважаючи на свою сутність та призначення, консультації можуть приймати доволі різноманітні форми: очна – заочна – дистанційна; екстрена – короткострокова – довгострокова (залежно від навчального предмета, тематики та змісту питань, що виникли в студентів у процесі навчання); індивідуальна – групова (залежно від кількості студентів). Залежно від дидактичної мети можна виділити: вступні або попередні консультації, що передують вивченню нового матеріалу; поточні консультації проводяться паралельно з аудиторним вивченням навчальної програми з метою корекції окремих навчальних умінь студентів, більш глибокого розгляду найбільш важливих і складних питань досліджуваного матеріалу; заключні консультації, що проводяться після вивчення окремої теми або розділу програми.

Серед перспектив подальших досліджень – вивчення питань діагностики потреб студентів для цілеспрямованого проведення консультування.

Література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи: Модульне навчання : курс лекцій / А.М. Алексюк. – К., 1993. – 220 с.
2. Болонський процес, інтеграція в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://scines.ru-Образовательные программы>.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посіб. для студентів магістратури / С.С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
4. Лозовая В.И. Использование проблемных вопросов и заданий для проверки и оценки знаний учащихся : дис. ... канд. пед. наук / В.И. Лозовая. – Х., 1972. – 230 с.
5. Стефаненко П.В. Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / П.В. Стефаненко. – К., 2002. – 37 с.
6. Топузов О.М. Методичні основи проблемного навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 [Електронний ресурс] / О.М. Топузов. – Режим доступу: <http://librar.org.ua/>.

ТЕМЧЕНКО О.В.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ УЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Оновлення суспільства, а тим паче його радикальна зміна, – суперечливий, складний і тривалий процес, пов'язаний з пошуком нових шляхів, засобів здійснення перетворень у всіх сферах життєдіяльності людей. Це зумовлює необхідність творчої участі в цьому процесі всіх громадян держави, оскільки недостатня креативність, відсутність ефективних стимулів її розвитку й реаліза-

ції – основні фактори, які заважають втіленню інноваційних ідей, задумів, нових цільових настанов та орієнтацій.

Функціонування системи післядипломної педагогічної освіти, перш за все, спрямовано на розвиток творчої активності слухачів.

Проблему становлення творчої особистості вчителя певною мірою висвітлено в працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Проте аспект формування в слухачів системи післядипломної педагогічної освіти умінь та навичок виховання творчої особистості учня в навчально-виховному процесі, розвитку потенційних можливостей дитини недостатньо досліджений у теоретично-методичному плані. Існує особлива потреба в поглибленні теоретичної й практичної підготовки слухачів до творчої професійної діяльності, озброєнні їх новітніми педагогічними технологіями, умінням творчого їх переосмислення й навичками використання в діяльності.

Проблема становлення творчої особистості вчителя висвітлюється в таких науках: психологія, педагогіка, філософія, соціологія тощо. Певні аспекти цієї проблеми у різний час розглядали Т. Альтшуллер, Ш. Амонашвілі, В. Андреев, Н. Бердяєв, В. Бухвалов, І. Геращенко, А. Дістервег, В. Загвязинський, С. Золотухіна, В. Кан-Калик, В. Лозова, Л. Лукіна, А. Маркова, В. Моляко, Н. Нікандров, Я. Пономарьов, О. Попова, М. Поташник, О. Радзієвська, С. Рубінштейн, Л. Рувинський, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, Т. Шамова та ін.

Зокрема, Ю. Кулюткін акцентує увагу на пріоритетних якостях творчої особистості [2].

Філософські аспекти творчості досліджують у своїх працях В. Цапок, О. Табідзе та ін. Педагогічні проблеми творчої активності майбутнього вчителя розкрито в наукових працях В. Лозової, О. Радзієвської та ін.

Мета статті – обґрунтувати шляхи та засоби розвитку творчих якостей слухачів системи післядипломної педагогічної освіти.

Професійний розвиток учителя науковці розглядають у межах двох підходів: діяльнісного (Л. Виготський, Є. Климов, О. Леонтєв, Л. Мітіна, В. Шадріков та ін.) й особистісного (К. Альбуханова-Славська, Б. Ананьєв, І. Бех, Г. Балл, Л. Божович, Л. Кондратова, Г. Костюк, В. Кравець, В. Лозова, Т. Мальковська, Н. Ничкало, О. Піхота, С. Рубінштейн та ін.).

Визначаючи творчу особистість, дослідники частіше використовують засади саме діяльнісного підходу, бо творчість детермінується ними саме через категорію “діяльність”.

Так, Р. Солсо під творчістю розуміє когнітивну діяльність, яка приводить до нового або незвичайного бачення проблеми чи ситуації [6].

На думку В. Загвязинського, загальні й специфічні риси особистості вчителя нерозривні. Це стосується таких якостей, як спрямованість особистості, знання, здібності, уміння, особливості характеру тощо. Здібності формуються та

розвиваються саме в діяльності. Відтак, стверджує науковець, творчі здібності розвиваються в діяльності, що вимагає творчості.

В. Спіноза, пов'язуючи творчість безпосередньо з діяльністю людини, переконує, що вона є сутнісною характеристикою буття [7].

С. Рубінштейн, підкреслюючи суспільну значущість процесу творчості, визначає її як діяльність у створенні нового, оригінального, що входить в історію розвитку не тільки творця, а й науки, мистецтва тощо [4].

Виняткове значення для розвитку особистості Л. Виготський вбачав саме в розвитку її творчих якостей. Він наголошував, що творчість – це діяльність людини, яка спрямована на створення нового: чи то речей зовнішнього світу, чи то висновків або почуттів, властивих самій людині [9].

Як бачимо, єдиної дефініції категорії “творчість” немає, проте наведені вище визначення дають змогу стверджувати, що творчість розглядається як діяльність, результатом якої є щось нове, раніше невідоме, створене на базі осмислення вже нагромадженого досвіду та формування нових комбінацій знань, умінь, продуктів.

Про особистість, здатну до творчої діяльності, говорять, що вона творча, носій творчості. Узагальнюючи певні підходи до визначення творчої особистості (Б. Ананьєв, В. Андрєєв, Ю. Бабанський, С. Бондаренко, Р. Грабовська, В. Кан-Калик, Н. Тализіна та ін.), доходимо висновку про те, що творча особистість – це така особистість, межі творчості якої охоплюють дії від нестандартного розв'язку простого завдання до нової реалізації унікальних потенцій індивіда в певній галузі. Такій особистості притаманні такі якості: рішучість, уміння не зупинятися на досягнутому, сміливість, гнучкість мислення, уміння передбачення тощо.

Серед характерних особливостей творчої особистості науковці виокремлюють: відхилення від шаблону, оригінальність мислення, ініціативність, наполегливість, високий рівень самоорганізації, працездатність.

Творча особистість характеризується високим рівнем знань, потягом до нового, оригінального, відходом від шаблонів. Ю. Кулюткін виділяє серед важливих якостей творчої особистості такі:

1. Прагнення до самореалізації. Одна з вищих потреб особистості, яка виявляється в реалізації власних творчих сил і здібностей, у постійному зростанні та збагаченні власних внутрішніх можливостей, у підвищенні своєї професійної діяльності, в орієнтації на загальнолюдські цінності.

2. Захоплення справою як покликанням. Висока зацікавленість справою, якою займається людина, ототожнення себе зі своєю справою, глибока задоволеність нею і, разом з тим, постійна готовність удосконалювати справу.

3. Аутентичність особистості. Щира та відверта позиція щодо ставлення до себе та інших, небажання ховатися за умовними масками, ховати свої сприявання, думки й переконання, власні індивідуальні особливості.

4. Незалежність щодо суджень. Здатність особистості до висловлювання власних суджень, не пристосовуючись до думки інших; повна самостійність в оцінках.

5. Впевненість у власних силах. Оцінка своїх сил і можливостей, адекватна досвіду: вибір цілей і завдань, які людина здатна вирішувати на високому рівні якості, відсутність невиправданої тривожності під час вибору та реалізації цілей.

6. Індивідуальність і гнучкість. Здатність до самостійної постановки цілей, а також зміни їх залежно від умов діяльності, вести інших за собою, бути оригінальним і неупередженим під час вирішення проблем, які виникають.

7. Критичність і високий ступінь рефлексії. Постійна увага до адекватності власних дій і вчинків, нетерпимість до недоліків і непродуманих рішень, вміння вчитися на помилках, постійний аналіз та осмислення власної діяльності.

8. Дитяча сприйнятливість і відкритість у ставленні до нового. Поєднання зрілої думки з дитячою свіжістю сприйняття.

Українські вчені Н. Кічук, С. Сисоєва вважають, що творча особистість характеризується спрямованістю на творчість, інтелектуальною активністю.

Найважливіші риси педагогічної творчості такі:

- пошуково-проблемний стиль мислення;
- проблемне бачення;
- розвинена творча уява, фантазія;
- специфічні особисті якості (допитливість, самостійність, цілеспрямованість, готовність до ризику), а також специфічні провідні мотиви (творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти результату, необхідність реалізувати себе).

Виходячи із розмаїття поглядів і підходів щодо визначення таких категорій, як “творчість”, “творчий підхід”, “творча особистість”, В. Андреев класифікує творчу особистість за такими показниками:

- теоретик-логік характеризується здатністю до широкого узагальнення, класифікації та систематизації інформації. Люди цього типу чітко планують свою роботу, для них характерна висока обізнаність та інтуїція;
- теоретик-інтуїтивіст – це тип творчої особистості, для якої характерна здатність генерувати нові, оригінальні ідеї, фантазії, творча уява. Творці цього типу – це великі винахідники, автори нових концепцій, шкіл і напрямів;
- практик – це тип творчої особистості, який завжди прагне до експериментальної перевірки своїх нових гіпотез;
- організатор володіє високим рівнем здібностей щодо організації колективу для розробки й виконання нових завдань. Під керівництвом таких людей створюються наукові школи та творчі групи;
- ініціатор – це тип творчої особистості, для якої характерні ініціатива та натхнення, особливо на початкових етапах розв’язання нових творчих завдань [1].

Особливого значення в сучасних умовах набуває творчий підхід у педагогічній діяльності. У зв’язку із цим потребує розкриття наукова категорія “педагогічна творчість”. Її розглядають як науку про педагогічну систему двох діалектично зумовлених видів людської діяльності: педагогічного виховання та самовиховання особистості в різних видах творчої діяльності й спілкування з ме-

тою всебічного та гармонійного розвитку творчих здібностей як окремої особистості, так і творчих колективів [1], як особливу галузь педагогічної науки, яка займається виявленням закономірностей формування творчої особистості [8], як пошук учителем нових рішень, постановки нових завдань, застосування нестандартних прийомів діяльності [5].

Специфічними рисами педагогічної творчості вчителя науковці (В. Загвязинський, В. Кан-Калик, Н. Кичук, Л. Лузіна, М. Нікандров, М. Поташник та ін) називають співтворчий характер щодо суб'єкта-об'єкта педагогічної діяльності; можливість суб'єктивної новизни й оригінальності процесу та результату; обмеженість творчої діяльності педагога часом; вплив на педагогічну творчість учителя багатьох непередбачуваних факторів.

На думку Л. Лузіної, формування творчої індивідуальності вчителя означає вироблення в нього особливого ставлення до професійної діяльності як способу життя [3].

Отже, найважливішими творчими якостями вчителя є: високий рівень соціальної й моральної свідомості; пошуково-проблемний стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо); проблемне бачення; творча фантазія, розвинена уява; специфічні особисті якості (сміливість, готовність до ризику, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість, ентузіазм); специфічні провідні мотиви (необхідність реалізувати своє "Я", бажання бути визнаним, творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури.

Зрозуміло, що це далеко не повний перелік творчих якостей учителя, і вони являють собою динамічну структуру, яка має тенденцію до перегрупування, зміни пріоритетів.

Оскільки творчість є невід'ємною складовою педагогічної діяльності, умовою становлення самого педагога, то створення оптимальних умов для її розвитку червоною ниткою проходить через весь навчально-виховний процес в Інституті післядипломної освіти Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Ефективність формування творчих якостей слухачів забезпечується комплексним підходом до розв'язання цієї проблеми у процесі аудиторних занять (лекції, семінарські, практичні, лабораторно-практичні), самостійної роботи слухачів, виконання ними індивідуальних науково-дослідних завдань, розробці спецкурсів, у ході стажування, написанні курсових та дипломних робіт і базується на таких принципах:

– суб'єктивності навчання й виховання, що передбачає визнання слухача як суб'єкта педагогічної взаємодії, використання викладачем у процесі навчання та виховання переважно діалогічних форм комунікативної взаємодії зі слухачем;

– діагностики, що передбачає побудову й корекцію навчально-виховного процесу на основі психолого-педагогічних діагностичних досліджень;

– оптимальності: оптимальною творчою педагогічною взаємодією викладача і слухачів є така, яка забезпечує не тільки успішне засвоєння знань, умінь, навичок, а й позитивну динаміку розвитку творчих можливостей слухачів у конкретних умовах педагогічної праці викладача;

– оптимальності, що передбачає роботу викладача з відбору таких дидактичних засобів, які відповідають рівню розвитку творчих можливостей більшості слухачів, ураховують рівень розвитку творчих можливостей меншості, а тому сприяють розвитку творчих можливостей;

– взаємозалежності, що відображає взаємозумовленість творчого особистісного розвитку суб'єктів взаємодії системи “викладач-слухач”; взаємозалежність і взаємозумовленість творчої педагогічної праці викладача та творчої навчальної діяльності слухачів;

– фасилітації, що передбачає розуміння формування творчої особистості слухача в навчально-виховному процесі як процес полегшення, сприяння творчій навчальній діяльності слухача, стимулювання його творчої активності. Це пов'язано з необхідністю створення на занятті, у позаурочній діяльності слухачів творчої атмосфери (співдружності, співтворчості, співробітництва), яка б сприяла розвитку мотивів творчої діяльності, надихала на творчість;

– креативності, що відображає необхідність виявлення можливостей змісту навчального матеріалу для посилення його орієнтації на формування творчої особистості слухача. При плануванні та організації взаємодії викладача і слухача в процесі навчання зміст навчального матеріалу повинен максимально використовуватися для розвитку мотивів, характерологічних особливостей, творчих умінь і психологічних процесів, які мають провідне значення для творчої діяльності, і забезпечувати, насамперед, розвиток дивергентного мислення, умінь генерувати нові ідеї, знаходить нетрадиційні шляхи вирішення проблемних завдань. Реалізації принципу в практичній діяльності сприяє аналіз змісту навчального матеріалу з метою його креативного посилення, застосування навчальних і навчально-творчих завдань, методів і прийомів стимулювання творчої активності слухачів, використання завдань психологічної діагностики для розвитку творчих якостей особистості;

– доповнення, що передбачає посилення розвитку творчих можливостей слухачів за рахунок реалізації додаткового змісту в організаційних формах навчально-пізнавальної діяльності. У практичній діяльності реалізація принципу означає введення таких додаткових курсів, які б компенсували прогалини в розвитку творчих умінь й психічних процесів, що сприяють успішній творчій діяльності людини і на розвиток яких об'єктивно не вистачає часу в процесі виконання державного компонента навчального плану;

– варіантності, що виражає необхідність подолання одноманітності змісту, форм, методів навчання. Для ефективності взаємодії в системі “викладач-

слухач” принцип варіантності має регулятивне значення, визначає мету та стратегію проектування педагогічної взаємодії;

– самоорганізації, що відображає особливості управління процесом формування творчої особистості слухача, які зумовлені особливостями управління нелінійними системами й орієнтують викладача на внутрішній вплив, на узгодження розвитку студента з власними тенденціями розвитку, а також на необхідність “збуджувати” та ініціювати творчу активність, при цьому управління повинно бути непомітним, мінімальним у своєму зовнішньому впливі й здійснюватися опосередкованими методами. Саме в цьому разі можна говорити не про управління, а про процеси самоуправління.

Відтак, слухачі залучаються до різних видів творчих робіт, отримують можливість теоретичного моделювання і його перевірки на практиці. Здавалося б така традиційна форма проведення занять, як лекції й семінари, навряд чи може вплинути на розвиток творчих якостей слухачів, проте створена викладачами інституту творча атмосфера, залучення слухачів до дискусії, вдало підібрані ситуації, розв’язання яких потребує образного й продуктивного мислення, творчої уяви, самостійного формулювання висновків, передбачає прояв і розвиток саме цих якостей.

Особлива увага приділяється нетрадиційним інтерактивним формам проведення занять (ділові й рольові ігри, різноманітні тренінги), включенню до навчальних планів сучасних спецкурсів.

Розвитку творчих якостей слухачів також сприяють чітко сплановані за всіма навчальними дисциплінами індивідуальні науково-дослідні завдання, для виконання яких слухачам необхідно опрацювати відповідну науково-методичну літературу, а під час їх захисту виявити особисту творчість, фантазію, комплексно застосувати знання різних наук, довести індивідуальність, оригінальність і неповторність власних проєктів.

Про результативність педагогічної творчості слухачів свідчить проведення щорічної наукової конференції з питань освіти, кількість учасників якої зростає з року в рік. Серед проблем, які виносяться на розгляд конференції, ті, розв’язання яких потребує застосування нестандартного мислення, прояву комунікативних здібностей; високого рівня загальної культури, комплексного використання знань тощо.

Висновки. Ефективність розвитку творчих можливостей слухачів у процесі навчання значною мірою залежить від урахування при створенні творчої ситуації основних закономірностей і етапів творчого процесу.

Закономірності творчого процесу, розвитку творчих якостей особистості накладають певні вимоги на технології викладання і розробки змісту навчальних дисциплін, організації творчої навчально-пізнавальної діяльності слухачів.

Формування творчих якостей слухачів у системі післядипломної освіти – це проблема, вирішення якої на сьогодні не завершене. Потребують подальшого опрацювання такі питання, як: розробка діагностичних методик (наприклад, ро-

зробка кваліметричної моделі творчої активності слухача й методика її застосування), діагностика творчого потенціалу особистості слухача, розробка цільової програми розвитку творчих якостей слухачів, створення відповідного інноваційного середовища та включення в нього кожного слухача тощо.

Література

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В.И. Андреев. – Казань, 1988. – 228 с.
2. Кулюткин Ю.Н. Психология обучения взрослых / Ю.Н. Кулюткин. – М. : Просвещение, 1985. – 128 с.
3. Лузина Л.М. Формирование творческой индивидуальности учителя в педагогическом вузе / Л.М. Лузина. – Ташкент : ФАН, 1986. – 96 с.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – 322 с.
5. Рувинский Л.И. Теория самовоспитания / Л.И. Рувинский. – М., 1973. – 263 с.
6. Солсо Р.Л. Когнитивная психология / Р.Л. Солсо. – СПб. : Питер, 2006. – 589 с.
7. Спиноза Б. Избранные произведения : в 2 т. / Б. Спиноза. – М., 1957. – Т. 1. – С. 303.
8. Щербакова К.І. Вступ до спеціальності : навч. посіб. / К.І. Щербакова. – К., 1990. – 166 с.

ТИМОШЕНКО В.В.

РОБОТА СПОРТИВНОГО КЛУБУ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТІВ У ПОЗААУДИТОРНИЙ ЧАС

У сучасному світі якісна освіта та організований виховний процес є засобами відтворення й нарощування інтелектуального, духовного потенціалу народу, формування патріота та громадянина, дієвим чинником модернізації суспільства, зміцнення авторитету й конкурентоспроможності української держави на міжнародній арені.

У результаті модернізації національної освіти, входження до єдиного європейського та світового освітнього й наукового простору у зв'язку з упровадженням у системі вищої освіти України основних ідей, сформульованих Болонською декларацією, важливо враховувати як інтеграційні процеси в європейській і світовій освіті, так і наш власний багатовіковий досвід.

Виховання в позааудиторний час передбачає розширення й поглиблення теоретичних знань студентів, застосування їх на практиці, виявлення та розвиток творчих здібностей і нахилів; сприяння виробленню в студентів санітарно-гігієнічних навичок; виховання культури мовлення в повсякденному житті; організацію дозвілля студентів, культурного відпочинку та розумних розваг, що сприяють ціннісному ставленню студентів до здорового способу життя.

Особливий інтерес для вивчення системи позааудиторної виховної роботи становлять праці Г. Андрєєвої, О. Винославської, Н. Волкової, Л. Кондрашової, Т. Куриленко, Л. Марисової, О. Олексюк, Н. Опалко, А. Ржевської.

Такі дослідники, як Н. Василенко, В. Герасимчук, А. Джуринський, В. Єлманова, Н. Лавриченко, А. Ліферова, І. Охріменко, Г. Софінська узагальнювали зарубіжний досвід вищої школи.